

at dele anskuelser med Sawyer, der ikke vil høre tale om nogen sekundær indvandring, idet hun taler om det tidspunkt, »when the Scandinavians in Yorkshire began to spread out from the original places of settlement«. Danskerne forudsættes således, efter at de ved Halfdans og andre høvdinges jorduddelinger 876–80 var blevet installeret i de egne, der nu præges af Grimston-hybrider og skandinaviseringer, at have begået en veritabel koloniseringsekspllosion og en dertil hørende befolkningsekspllosion, der gav sig udslag i de mange by'er og torp'er og andre navne, og det endnu inden deres sprog og deres personnavneskik blev nævneværdigt angliciseret. Det er i sig selv en præstation, og helt overvældende bliver den, når man husker på hærenes ringe talstyrke. Vikingehærene taltes ikke i tusinder og atter tusinder, selv om også Sawyer's tal skulle være en kende i underkanten. Burde man ikke, da hærene på grund af deres ringe størrelse næppe kan tilskrives en sådan kolonisering, som det samlede stednavnemateriale vidner om, og da, som ovenfor omtalt, koloniseringen må skyldes danskere, ikke englændere med danske navne, og da stednavnene nu grupperer sig, som de gør, overveje muligheden af, at hybrider og skandinaviseringer »as a class« vidnede om hærenes bosættelse, der særdeles rimeligt kan antages i det hele at have formet sig som en overtageelse af eksisterende landsbyer, som hærenes medlemmer kunne leve af, mens by'er og torp'er stammede fra en indvandring i ly af hærene, men ikke nødvendigvis i nær forbindelse med disse? – Denne problemstilling skulle nok være værd at interessere sig for i forbindelse med Østangel og grevskaber som Bedford, Northampton, Cambridge, Huntingdon.

Her sad hære af samme karakter som i Lincoln, Leicester eller Derby, men her er ganske få danske stednavne, og det er overvejende hybrider og skandinaviseringer. Forhåbentlig giver Gillian Fellows Jensen os en behandling også af disse områder.

Niels Lund

Festskrift til Povl Bagge. Redigeret af Johnny Leisner, Lorenz Rerup og Vagn Skovgaard-Petersen. (Den danske historiske forening, 1972). 400 s.

Denne udgivelse er baseret på 17 historiske afhandlinger i festskriftrammen; rammen vil der ikke blive taget stilling til, men i det følgende vil det blive forsøgt at præsentere i korte træk hovedindholdet af afhandlingerne.

To af disse er teoretiske, resten har taget emner op (næsten udelukkende fra Danmarkshistorien) fra 1500-tallet til nutiden. Der er ingen sammenhæng, de mest forskellige sider af videnskaben tages op, og redaktionen har fornuftigvis placeret afhandlingerne i rækkefølge efter forfatternavnets alfabetiske placering.

De to teoretiske bidrag er forfattet af to af skriftets redaktører. Med udgangspunkt i Rousseau som et forbillede for franske revolutionære gør Johnny Leisner nogle betragtninger gældende over tænkerens reelle indflydelse på de politiske beslutninger. Hans konklusion er, at det er mindre frugtbart at rette opmærksomheden mod tænkerens system end på modtagernes generelle situation og deres fortolkninger af det tilbudte idegrundlag. Den Rousseau, de revolutionære hylkede, hav-

de på væsentlige punkter en ringe lighed med den virkelige Rousseau. Afhandlingens titel er »Zeitgeist«, og nutiden kan nok give stof til tænkning over problemet.

Den anden teoretiske afhandling står *Lorenz Rerup* for. Han søger at udforske begrebet data i historievidenskaben i en afhandling, der hedder »Omkring historikernes databegreb«. Rerup påpeger, at databegrebet er en forholdsvis ny foreteelse i historievidenskaben og definerer det ved det dokumentariske grundlag, historikeren henter i kilden. Han konkluderer, at det må være muligt at føre videnskabelige teorier, der udspringer af forskellige samfundsoptagelser, ind i en fælles debatramme. Dette er jo nok mere et politisk problem end et videnskabeligt.

Og derpå de øvrige afhandlinger. Om Skibbykrønikens politiske tendens handler *Kai Hørbys* bidrag. Nogen egentlig tendensbestemmelse lader sig ikke gennemføre på grund af mangel på kontrolmateriale, men krønikens politiske vurdering af de fire første oldenborgske konger lader sig betragte i lyset af Erasmus' kristelig-humanistiske fyrsteideal. Der er således ingen tvivl om Skibbykrønikens beslægtethed med Erasmus' *Institutio principis christiani* fra 1515, som – oversat af Povel Helgesen – udkom trykt i 1534, men som foreligger i manuskript 1522.

Med udgangspunkt i Holbergs udgivelse af Herodian i 1746 skildrer *Torben Damsholt* 1700-tallets danske historikers forhold til antikken og samtiden; forståelsen af Roms historie, vurderingen af dets institutioner og forklaringen på dets storhed og fald vakte stor interesse under enevælden. Fængslende er Damsholts sammenstilling af Montesquieus og Holbergs opfattelse af Rom; for

Montesquieu repræsenterede republikken Roms storhed, kejserdømmets forfald, for Holberg derimod måtte en vurdering af kejserdømmet bero på, om kejserne var gode eller slette, mere et spørgsmål om orden og kultur end om ekspansion. I det hele taget er Herodian-udgivelsen imidlertid et indlæg for den oplyste enevælde, og udgivelsen var tilegnet Frederik V. I Holbergs fodspor trådte i det stykke en del andre, Fr. Chr. Eilschow, Sneedorff og Jacob Baden f. eks. med andre udgivelser. Med århundredets slutning skifter smagen fra det romerske til det græske og oldnordiske; de romerske kejsere træder tilbage for de græske filosoffer.

Jens Engberg giver sit bidrag til en af de klassiske diskussioner i dansk historieforskning: Er kongebrevet af 26. september 1660 i Niels Pedersen Slanges gengivelse fra 1720 ægte? Han refererer de holdninger, som John O. Evjen, Fridericia, Arup og Bøggild-Andersen præsenterede og gør selv et overbevisende forsøg på at reducere Bøggild-Andersens sprogstatiske analyse til intet. Jens Engberg runder af med at fastslå, at spørgsmålet om ægtheden ikke kan afgøres. Det er så selvfølgelig, som det er sagt, og mon ikke der allerede er blevet brugt for mange kræfter på den sag?

I modsætning til, hvad der er tilfældet i den store verden, har debatten i Danmark om negerslaveriet været noget begrænset, og nogen egentlig teologisk debat har ikke fundet sted. Med udgangspunkt i Erik Pontoppidans kendte fortale til L. F. Rømers »Tilforladelig efterretning om kysten Guinea«, 1760, har *Sv. E. Green-Pedersen* undersøgt om Pontoppidans tanker er sammenfaldende med andre litterære ytringer i 1700-tallets Danmark. Den del af Pontop-

pidans forsvar for slaveriet, der bygger på det kulturelle svælg, der er mellem europæere og afrikanere, viser sig at være fælles for megen litteratur, og i det hele kan Pontoppidans forsvar sættes ind i en almindelig kulturel sammenhæng. Dette er en konstatering, der nok kan bære en afhandling, og Green-Pedersen giver slaveriforskningen perspektiv, når han anfører, at overførelsen af 10.000.000 negre til Amerika jo er en del af nutidens bitre racekonflikt; ved kortlægningen af denne, historiens største deportation, i dens forskellige aspekter har historieforskningen en nødvendig opgave at løse.

Akademikerens rolle i samfundet er et vigtigt tema i vor nyere historie, skriver *Erik Stig Jørgensen*. Med dette udgangspunkt tager han op behandlingen af den lærde stand i Jens Schelderup Sneedorffs forfatterskab, som er det første, der mere indgående behandler emnet. Sneedorffs uddannelse i oplysningstidens Europa var grundlaget for hans tanker om den lærde stands placering som dynamisk element i det statiske samfundssystem. At Sneedorff havner i en del modsætninger turde være klart.

Niels Petersen har, som ved andre lejligheder, støvet en god historie op. »Statslån i dølgsmål« hedder afhandlingen, og den drejer sig om et hemmeligt statslån, der i 1835 blev skrevet kontrakt på med bankierhuset Rotschild i London. Statslånet blev aldrig effektueret, og staten måtte betale en erstatning til bankierhuset på 20.000 £. Grundene til, at lånet aldrig kom i stand, var politiske og ikke finansielle; stænderforsamlingerne var kritiske over for rigets finansielle operationer. Sagen blev afviklet i hemmelighed og med ikke ringe elegance, men hede om ørerne var flere under dens forløb.

Jørgen Schoubye stiller det spørgsmål, om periodeopfattelsen af dansk udenrigspolitik, karakteriseret af ikke-agressiv neutralitetspolitik, fra midten af 18. århundrede til anden verdenskrig, overhovedet har noget indhold. På grund af manglende viden er det svært at strukturere en ny periodeinddeling; men i den foreliggende afhandling søges et af hullerne i kendskabet til dansk udenrigspolitik lukket, nemlig det, der findes for tiden omkring Krim-krigen. C. A. Bluhme var tydelig knyttet til udviklingen af en uvæbnet neutralitetspolitik, og forfatteren finder mange linjer, der peger frem mod det 20. århundrede, samt antyder muligheden af en nyvurdering af Bluhmes indsats i dansk udenrigspolitik.

Ole Lange har fundet et ejendommeligt dokument til belysning af Tietgen som international foretager. Der er tale om et brev fra den mystiske Mr. Dunn til en britisk regeringsembudsmand, dateret i 1882. Brevet indeholder et resumé af Tietgens ansøgning fra 1869 til den russiske regering om koncession på anlæg af en telegraflinje mellem Østasien og Europa via det transsibiriske system. Brevet er den eneste kilde til ansøgningen, som Tietgen fik imødekommet i efteråret 1869. Ole Langes kritik viser, at kilden har stor kvalitet, og ydermere har han indsamlet de sparsomme oplysninger, der findes om John George Dunn, der synes at have været en begavet eventyrer, der har levet en stor del af sit liv i Kina, tilsyneladende på den ekspertise, han besad i forskellige entreprenørforhold.

Ikke mindre spændende og et af skriftets højdepunkter er *Birgit Nüchel Thomsens* afhandling om »Andelsbevægelsen og kapitalisterne«. Det er en redegørelse for situationen

omkring dannelsen af et baconkartel i 1890/91. Andelsbevægelsen var for alvor kommet i gang på slagteriområdet, og pengemændene Tietgen og Heymann forsøgte at samle alle slagterikræfter under en hat for at opnå rationaliseringsgevinsten. Det var før, andelen stagnerede på slagteriområdet, og stærke kræfter inden for bevægelsen var imod kartellet, da man ikke ønskede at underminere andels-tanken og tilmed antog selv at kunne tage gevinsten hjem. Planen strandede, selv om privatslagteriernes tilbud til andelsforetagenderne synes favorable.

Hans Kargaard Thomsen giver en karakteristik af historikeren Edvard Ho!m. Bruddet i Holms produktion sker ved midten af 1860'erne. Før den tid stod antikken i centrum, efter var det den nyere nordiske historie, der optog ham. Skønt det nationale engagement spillede en stor rolle for Holm, var »sandhedsprincippet« dog overordnet.

Kristian Hvidt giver en redegørelse for politikernes vederlag under folkestyret. I den velskrevne fremstilling er der ikke ophidsende ting at finde; 1920 er det tidspunkt, hvor vederlaget ændres til at være en reel aflønning. Det danske aflønningsniveau synes at være det samme som andre europæiske landes. Hvidt berører til sidst det problem, der er ved at opstå ved kommunalrådenes affolkning. Det spørgsmål må nu rejses, om den bør imødegås ved aflønning af lokalrådsmedlemmerne.

Folkeoplyseren, historielæreren og skolepolitikeren Johan Ottosen var en af hovedpersonerne bag skolereformen af 1903. Som koordinator af de pædagogiske og politiske synspunkter kunne han som ordfører for det folketingsudvalg, der behandlede skolereformen, påvirke denne på

afgørende måde. Ved at kaste lys over personen Johan Ottosen forsøger *Vagn Skovgaard-Petersen* at undersøge intentionerne bag det opgør med den lærde skoletradition, som 1903-reformen var udtryk for.

Om den i 1967 afdøde tyske historiker Gerhard Ritters forfatterskab handler *Inga Floto's* afhandling. Foruden Tysklands historie i dette århundrede beskæftigede Ritter sig med historiens og historikerens rolle i samfundet og var bestandig under skiftende politiske forhold engageret i Tysklands skæbne. Han havde blik for massedemokratiets svagheder og fremhævede den personlige friheds undertrykkelse under lighedsprincippet, men med sit konsekvent konservative livssyn kunne han kun anise en vej frem med kristendommen. Afhandlingen bæres i lovlig høj grad af citater.

Poul Jensen forelægger en skitse til fortolkning af finanslovsafstemningen i folketinget i marts 1929. Situationen var den sjældne, at regeringens forslag til finanslov faldt, hvorpå Madsen-Mygdal udskrev det valg, der banede vejen for det langvarige socialdemokratisk-radikale herredømme. Det konservative folkeparti, der for så vidt skabte muligheden for mindretalsregeringens fald, står i centrum for undersøgelsen, der bl. a. går ind på spørgsmålet om, hvorvidt dette politiske resultat var tilsigtet af de konservative.

Endelig har *Niels Thomsen* analyseret den første folkeafstemning i Danmark, afgørelsen om salget af de vestindiske øer i 1916. Undersøgelsen af stemmetallene leder frem til den konklusion, at de etablerede partier stort set beherskede opinionsdannelsen i deres miljøer. Blandt venstrevælgere var der imidlertid forvirring, og selv om partiledelsen anbef-

falede et ja, stod den ikke samlet – med det resultat, at venstres vælgere (af hvilke 40 % stemte) nåede til en højest forskelligartet beslutning ved afstemningen. Venstremændene var udsat for »cross pressure«, bl. a. gik Indre Mission gennem Kristeligt Dagblad mod salget.

Ib Gejl.

M i k a e l V e n g e: Christian 2.s fald.

Spillet om magten i Danmark januar–februar 1523. Odense University Studies in History and Social Sciences, vol. 6. (Odense University Press, 1972). 218 s.

I den lange oldenborgske kongerække er Christian 2. en af de mere fængslende og gådefulde personligheder. Han er den seneste danske konge, der er blevet afsat, og de dramatiske begivenheder har optaget mange historikere. Opfattelsen af begivenhedsforløbet i 1523 er naturligvis blevet præget af de sejrende; tilmed er det samtidige kildemateriale forholdsvis begrænset og på mange punkter ikke ganske klart. Man forstår, at seniorstipendiat, mag. art. Mikael Venge har taget udfordringen op og i en bog om Christian 2.s fald har forsøgt at give en moderne analyse af begivenhederne.

Bag afsættelsen af Christian 2. og indsættelsen af hans farbror, hertug Frederik, på Danmarks trone ser man tre faktorer: Lübeck, der var i krig med Christian 2. og ønskede at sikre sine handelsinteresser i Norden; hertug Frederik, der kom til at stå i spidsen for oprøret; og de jyske rigsråder, der gjorde opstand og afsatte kongen. Mikael Venge er selv klar over, at spørgsmålet om, hvor initiativet har ligget, kun kan besvares gennem en nøje analyse af disse

tre koalitionspartneres politik i tiden forud for og efter magtovertagelsen. I sin bog har han dog sat sig som hovedmål at bestemme drivkraften og den umiddelbart udslagsgivende faktor bag de jyske rådets opstand. Tidligere har man almindeligvis set hertug Frederik som ophavsmanden til magtovertagelsen – et synspunkt, der allerede blev forfægtet af Christian 2. selv – idet hertugen skal have sonderet stemningen blandt de jyske rigsråder og derved vandt sig Danmarks krone.

Mikael Venge viser, at grundlaget for denne traditionelle opfattelse ikke står for en prøvelse. På den anden side er det heller ikke muligt for ham at påvise, at det var de jyske råder, der tog initiativet; her svigter kildematerialet, ligesom på flere andre vigtige punkter; at man ikke finder spor af planer hos hertug Frederik om at inspirere til et oprør blandt Christian 2.s danske undersåtter, behøver ikke at lede tanken hen på de jyske råder, således som det antydes (s. 93); man må her tage kildematerialets art i betragtning. Rådets deltagelse i de senere begivenheder er dog ganske klart belyst, og Mikael Venges påvisning af et provisorisk rigsrådsstyre i Jylland fra slutningen af januar til slutningen af marts 1523 forekommer rigtig. I spørgsmålet om initiativet til oprøret, om det var de jyske råder, der henvendte sig til hertug Frederik, eller om det omvendt var hertugen, der sonderede stemningen hos råderne, må Mikael Venge dog nøjes med en konstatering af, at indiciene for at tildele det jyske råd prioritet vejer tungest.

Måske er de endda tungere, end Mikael Venge tør gøre dem. Det vil han sandsynligvis selv kunne vise. I sin bog gør han mindre ud af at